

EKSPRESSIOON

Miks on Wagneri mõttemaailm eestlasele ikka veel nii kauge?

Mõtisklus "Tannhäuseri" kontsertettekande eel

MARTTI RAIDE,
Eesti Richard Wagneri Ühingu esimees

Wagneri nimi on paljudele eestlastele tuttav ja selle ümber helendab ka teatav lugupidamise aupaiste. Ometi tuntakse tema muusikat, kirjanduslikku pärandit ja panust kunstiesteetika arengusse tunduvalt vähem. Wagner oleks nagu kaugel ja kõrge, meile mitte päris oma. Nähtus, millega omakultuuri pinnalt kergesti kontakti ei saa. Mis on selle olukorra taga? Kust jookseb see nähtamatu joon, mis meid temast lahutab? Ehk kannab tema pärand endas midagi õpetlikku ka meile, Maarjamaa inimestele, meie praeguses ajas ja kõigile inimestele üle aegade?

Kui 1869. aastal peeti Tartus esimene laulupidu, kujunes sellest meie oma-meelse ja omakeelse olemise nurgakivi, millele sai eesti kultuuri templit rajada. Paar kuud hiljem jõudis esmaettekandele Wagneri "Reini kuld", esimene osa suurteosest "Nibelungi sõrmus", üle kahe ja poole tunni (vaheajata) kestev pidumäng, mida autor tulevaste sündmuste haaret ja ulatust silmas pidades pelgalt eelõhtuks nimetas. Sellest gigantsest ettevõtmisest, nii pikkust kui ka sisulist kaalu arvesse võttes, sai saksa ja kogu Lääne-Euroopa kultuuri kroonijuveel. Kuigi Wagneri ideede vastaseid oli tollasel Saksamaal kindlasti rohkem kui pooldajaid, oli ajaloo kulg tema mõistmiseks oma eeltöö teinud. Beethoven, Goethe, Schiller ja paljud teised kultiveerisid pinnast, kuhu uus taim juured kinnitas. Eestlase mõtlemisel 19. sajandi teisel poolel polnud aga selle sõnumi vastuvõtmiseks kindlasti valmis ega ole õieti praegugi, kui me enesega midagi ette ei võta. Peame end veidi ületama, et teha kiirendus, mille kaudu maailma vaimselt aktiivse osaga võrdväärseks saame.

Alati leidub keegi, kes arvab, et Wagneri looming on liiga keeruline, segane ja raske. Usun, et see tuleb nende arvajate soovist asju lihtsustatult näha, soovist ainult lõdva, tugitoolis lebamise stiiliga kunstist osa saada. Sellise hoiaku peab juba Wagneri nime nähes-kuuldes hülgama. Wagner esitab nõudmisi. Ta esitab neid endale, oma teoste ettekandjatele ja ka publikule.

Mida selgemaks sai idee sellest, mida võib ooperižanris üldse saavutada, ja mida rohkem mulle hakkas paistma, et selle idee teostamine on võimalik, kuna kogu seda rikkalikku voolu, milleks Beethoven oli saksa muusika paisutanud, annaks juhtida ka muusikalise draama

voolusängi, seda enam sai mulle masendavaks ning eemaletõukavaks igapäevane kokkupuude ooperiteostega, mis minu poolt kujuteldavast ideaalist nii lõpmalt kaugele maha jäid. Lubage mul loobuda kirjeldamast seda väljakannatamatuks kasvavat sisemist masendust, mis valdab kunstnikku, kes võrratult täiuslikuma kunstiteose teoks saamise võimalust üha selgemini tunnetab ja samal ajal näeb oma igapäevase tegevuse läbimurdmatus ringis ennast kütkes olevat niisuguse kunstiga, mis oma tavalisele käsitööle omaste väljendusviisidega on risti vastupidine kunstniku hinges pesitsevale ideaalile. Kõik katsed ooperit kui institutsiooni reformida ja ettepanekud sellele institutsioonile minu ideaalidele vastavat arengusuunda anda, kusjuures ainult väga harva esinev silmapaistev saavutus tuleks võtta saavutuste mõõdupuuks, – kõik need jõupingutused osutusid asjatuks. Lõpuks pidin ma selgusele jõudma, mida moodsas teatrikultuuris ja eriti ooperikultuuris silmas peetakse, ja see mõistmine täitis mind sel määral tülgaustuse ning meeleheitiga, et ma igasugustest reformikatsetest loobusin ja koostööst selle frivoolse institutsiooni- ja hoopiski lahti ütlesin.

Wagneri eesmärgiks olev ühiskunsti-teos sidus muusika, sõna, lavalise tegevuse ja visuaalse pildi dramaatiliseks tervikuks, mis sama palju, kui ta ütleb lahti eelnevast ooperitraditsioonist, sarnaneb elu endaga, milles kõik on üks seotud ja läbi põimunud, lakkamatult kulgev sündmuste ahel. Kas suudaksime võtta elu kihtide kaupa, juppideks lõigatuna, kiskuda emotsioone üksteisest lahti, et tunnetada neid üksishaaval? Usun, et ei. Oleme pidevalt elu tervikmõju vallas ja selles peitub ka elamise totaalne kogemus. Samasuguse kogemuse osaliseks võib ettevalmistatud teatrisõber saada Wagneri ooperi mõjul. See kunst eeldab õiget eelhoiakut ja ettevalmistust. Esmasel kokkupuutel sellega kulub igati ära "väike" uurimistöö teose aluseks oleva saaga tundmaõppimiseks, sest igal tegelasel on oma minevik, endaks saamise lugu, mida tundmata pole võimalik mõista nende iseloomu ja tegutsemise motiive. Wagner eeldab seda teadmist, teatrisaalis istudes pole nendeks mõtisklusteks enam mahti. Teiseks vajavad tundmaõppimist tema juhtmotiivid. Nendel põhineb kogu teose muusikaline dramaturgia ("Jumalate huku" I vaatuses

---

Miks on Wagneri kunst nähtus, mille-ga eesti omakultuuri pinnalt kergesti kontakti ei saa?

on juhtmotiive 62!). Need kahest noodist kuni paaritaktilise fraasini ulatuvad muusikalised ideed iseloomustavad tegelasi, nende käitumist, olukordi, aga ka saatust, needust ja muid mõjureid, mis suunavad lavateose kulgu. Tundes seda printsipi ja teades juhtmotiive (äratundmiseks on vahel vaja midagi ka pähe õppida!), satub kuulaja helimaailma, mis kattub tegelaste mõtteis ning hinges toimuvaga. Juhtmotiivid ei kommenteeri ega võimenda mitte ainult lausunud sõna ning tehtud tegu, vaid annavad aimu ka tegelase alateadvuses toimuvast ja kuulutavad ette paratamatust, millele hetk aluse pani. Sellest saab üks lõputu muutuv ja arenev, kogu heliteost haarav meeloodia, mille iseloomustamiseks kasutab autor metafoori:

Nagu metsas jalutaja ennast ümbritseva atmosfääriga kohandades, linnamiira survest vabanenud vaimujõudu uue tunnetusviisi kohaseks pingutades ning uut moodi kuulama hakates üha sügavamalt ja tähelepanelikumalt kuulatama jääb, nii tajub ta nüüd üha selgemini metsas

---

Kui Wagner oleks langetanud alandlikult pea mõtetega Saksamaa majanduse SKP kesisest juurdekasvust ja lasknud finantsanalüütikuil oma plaane korrigeerida, ei oleks Bayreuthi.

ärgranud lõpmatult mitmekesiseid häali. Kui palju ka poleks neid, mille üksikviise ta kuuleb, tunduvad need kõikehaaravalt ja kirkalt paisuvad toonid ühtse suure metsasümfooniana, mis juba algusest peale teda niisuguse hardusega täidab, et selliselt on varem tema pilku köitnud ainult sügavsinine öötaevas, kus seda paremini, kirkamalt ning selgemalt hakkad täheparvi märkama, mida kauem sa sellesse vaatepilti süvened.

Kui ületame Wagneri tähenduse otsinguil muusika piirid, siis näib, et heliloojast Wagnerist olulisem on Wagner kui visionäär. Kui ta oleks langetanud alandlikult pea mõtetega Saksamaa majanduse SKP kesisest juurdekasvust ja lasknud finantsanalüütikuil oma plaane korrigeerida, siis poleks kindlasti Bayreuthi. Kui poleks olnud tohutut veendumust, jäägitut pühendumist ja vankumatut usku võitluses oma ideede teostumise eest, oleks maailm lihtsalt palju vaesem. Eestis on üks päevapoliitikasse juurdunud maneer, mis ajab oma lõpmeid ka mujale, sealhulgas kunstitarbimise valda, ja see teeb muret. Juba Tammsaare läkitas pilkenoole selle suhtumise pihta, mille toel ideid praegugi miltonfriedmanlikult pea jagu kärbitakse. "Olud, olud on niisugused," ütles kärbes. Siin on Wagnerilt midagi õppida.

Tõepoolest, Wagner on kui kõrgusse sööstev tipp, haripunkt, mis koondab endasse mitme ajastu kogemuse, seob mitme kunstiliigi võimalused ja viib täiusele (või sellele väga lähedale) helilooja kunstilised püüdlused. Mõelgem korraks, paljudel on selline tegu õnnestunud. See tulemus on kvintessents, mida ületada pole võimalik, saab vaid edasi minna. Ja seda uut rada jääb tema vaim heleda kiirena veel pikalt valgustama. Otsigem selle paistel meiegi oma teed.

P. S. Vabandan lugeja ees, kellele see jutt liiga lõõmav tundub. Aga kiretult kirjutada, nagu kiretult eladagi, vist ikka päris ei saa.

Artiklis on kasutatud katkendeid Richard Wagneri teosest "Tuleviku-muusika" (Pariis, 1860).

Wagneri ooperi "Tannhäuser" kontsertet-tekanded toimuvad 19. septembril kl 19 Estonia kontserdisaalis, 21. septembril kl 17 Pärnu kontserdimajas ja 23. septembril kl 18 Vanemuise kontserdimajas.